

ARHIVIRANI SPOMINI AVSTRALSKIH SLOVENCEV: POMEN NJIHOVEGA ARHIVSKEGA GRADIVA ZA ETNOLOŠKO RAZISKOVANJE SLOVENSKEGA IZSELJENSTVA

Prvi del¹

Pregledni znanstveni članek | 1.02

Izveček: Članek se osredotoča na stanje arhivskega gradiva med avstralskimi Slovenci in na tej podlagi problematizira vlogo prve in druge generacije izseljencev pri ohranjanju pričujočega gradiva ter vlogo etnologa² v času terenskega dela, ko se je v slovenski skupnosti v Novem Južnem Walesu začelo organizirano zbiranje gradiva. Izkušnje iz dosedanjega poznavanja problematike Slovencev v Avstraliji avtorico napeljujejo k vprašanju: čigava je dediščina slovenskih izseljencev? Odgovora ne išče, pač pa prikaže nekdanji in sedanj položaj Slovencev v Avstraliji ter predlaga, da se etnološko raziskovanje slovenskega izseljenstva v prihodnje usmeri na aktualna družbena dogajanja v izselitveni in vselitveni državi, v katerih sta tako vzrok za manipuliranje z etnično identiteto kot odgovor na zastavljeno vprašanje.

Ključne besede: Historični arhiv za Slovence v Avstraliji, avstralski Slovenci, etnična identiteta, etnologija izseljenstva, arhivi izseljencev

Abstract: The article examines archival material pertaining to Australian Slovenes and the role of their first and their second generation in their efforts for the preservation of this material. It also discusses the role of the ethnologist during the period of organized collecting of the material that first started within the Slovene immigrant community in New South Wales. Based on her previous research of the Slovene community in Australia, this author raises a relevant question, namely who exactly does the heritage of Slovene immigrants belong to. Rather than providing an answer, the author explores the past and the present situation of Slovenes in Australia. Finally she makes a suggestion that further ethnological research of this topic should focus on the social situation of the day, both in the emigration and in the immigration country; the reasons behind the manipulation of ethnic identity are namely hidden there. An analysis of these social circumstances and events will also provide the answer to the question raised above.

Key Words: Historical Archives for Slovenian Australians – NSW (HASA), Australian Slovenes, ethnic identity, ethnology of immigration, immigrant archives

Uvod

Raziskovalci slovenskega izseljenstva in migracij v želji po dopolnjevanju znanja o življenju slovenskih izseljencev po svetu pri svojem delu nenehno iščemo podatke o zgodovini obstoja slovenskih skupnosti, organizacij, posameznikov in o različnih oblikah njihovega delovanja v tujini. Izseljenski arhivi so nam pri tem v veliko pomoč, saj so med redkimi inštitucijami, ki nam z bogato dokumentacijo rabijo ne le kot vir informacij za preverjanje naših hipotez, temveč nam predvsem odkrivajo neznano ali dopolnjujejo že znano. Pomembni pa niso le za nas – raziskovalce doma, ki poskušamo s svojimi ugotovitvami širiti znanje o slovenskih emigrantih – temveč tudi za samo skupnost v izseljenstvu: na podlagi zbranega gradiva, ki nastaja med pripadniki te skupnosti, se krepijo njihova samozavest, identiteta in zavedanje pomena lastnega obstoja na tujih tleh. Prav tako so arhivi izredno pomembni v procesih ohranjanja zavesti o etničnem izvoru prvih generacij in njihovih potomcev, v procesih prenašanja tradicionalne – izvorne kulture iz ene v drugo generacijo ter v procesih zavedanja zgodovinske vloge pri oblikovanju družbenega življenja v priseljski družbi. Nenazadnje so zakladnice bogatega

dokumentiranega znanja, vedenja in zavedanja o vzrokih nekdanjega in sedanjega položaja skupnosti in posameznika v odnosu do obeh okolij: priseljskega in izvornega. Problem pa se kaže v tem, da je tovrstnih arhivov med slovenskimi izseljenci zelo malo in da so evidentiranje, zbiranje in hranjenje dokumentacije o njihovem življenju v tujini še vedno dokaj naključni in spontani, čeprav se stanje na tem področju – v primerjavi s časom, ko sem začela raziskovati slovenske izseljence v Avstraliji – močno izboljšuje. V začetku osemdesetih let prejšnjega stoletja smo namreč nekateri študenti tedanje Pedagoško-znanstvene enote za etnologijo ljubljanske Filozofske fakultete skoraj pionirsko začeli raziskovati slovensko izseljenstvo *in situ*. Temeljne informacije, na katerih smo gradili vsebino naših nalog, smo pridobili iz pripovedi samih izseljencev ter iz njihovih mnogokrat neurejenih zasebnih in zelo pomanjkljivih družbenih arhivov. Vsaj v primeru avstralskih Slovencev so bili družbeni arhivi tedaj še v zametkih svojega razvoja, dokumentacija o delovanju slovenske skupnosti v Avstraliji pa je bila razpršena po domovih posameznih članov različnih društev / klubov in drugih organizacij.

Ponekod so razmere še vedno podobne, drugod pa se je zavest o pomembnosti zbiranja in ohranjanja arhivskega gradiva med izseljenci močno spremenila. In o teh spremembah nameravam spregovoriti v nadaljevanju besedila.

Glede na dejstvo, da po stroki nismo arhivisti, najbrž ne bo odveč opredeliti vsaj nekaj temeljnih pojmov, s katerimi se bomo

1 Članek zaradi dolžine objavljamo v dveh delih. Drugi del bo objavljen v *Glasniku SED* 51(3,4), 2011 (op. ur.).

2 Zaradi poenostavljene rabe uporabljam tako za moško kot za žensko osebo izraz etnolog. Enako velja za rabo besede izseljenec.

v nadaljevanju še srečevali: arhiv je opredeljen kot »zbirka listin in dokumentov, ki imajo vrednost kot zgodovinsko gradivo« (Bajec idr. 1970: 62) in je hkrati tudi »prostor ali stavba, kjer so shranjene te listine in dokumenti« (ibid.). Nadalje je »arhivski fond ... arhivsko gradivo, ki je nastalo v času delovanja ene pravne osebe, fizične osebe oziroma družine« (*Uradni list RS* 1999), arhivska zbirka pa »obsega arhivsko gradivo različnih provenienc oziroma različnih ustvarjalcev arhivskega gradiva, ki je zbrano po vsebini, vrstah arhivskega gradiva in drugih kriterijih« (ibid.). Odnos države Slovenije do arhivskega gradiva, ki govori o Slovencih in se nahaja v tujini, ureja Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (*Uradni list RS* 2006a).³ Za izseljensko gradivo pa je pomembnejši Zakon o odnosih Republike Slovenije (RS) s Slovenci zunaj njenih meja (*Uradni list RS* 2006b),⁴ po katerem je slovenska država odgovorna za ohranjanje slovenske kulturne dediščine, ki nastaja med Slovenci po svetu. V tem primeru se pod pojmom kulturna dediščina razume arhivsko, muzejsko in knjižnično gradivo. Prvo, tj. arhivsko gradivo, pa Ministrstvo za kulturo RS opredeljuje kot kulturni spomenik, in dodaja, da so arhivi »pomembni za razvoj nacionalne zavesti in identitete in predstavljajo zelo pomemben del nacionalnega spomina« (Ministrstvo RS za kulturo 2011). Preko opredelitev vsebin temeljnih pojmov in zakonov smo torej prišli do pomembnega družbenega pomena (izseljenskih) arhivov, ali – povedano z vidika prakse: brez izvajanja zakonsko predpisanih interesov matične države za evidentiranje, ohranjanje in raziskovanje izseljenskega arhivskega gradiva ostaja naš nacionalni spomin osiromašen.

Kaj se je že raziskovalo na področju izseljenskih arhivov

Za lažje razumevanje problematike izseljenskih arhivov naj zgolj omenim, da imajo pobude za zbiranje izseljenskega gradiva že svojo preteklost (Šmid 2009; Drnovšek⁵). Iz časa delovanja Študijskega centra za zgodovino slovenskega izseljenstva pri predsedstvu Slovenske akademije znanosti in umetnosti⁶ imamo ohranjene zapise in objave o stanju, pomenu in vlogi zbiranja izseljenskega arhivskega gradiva za pisanje zgodovine slovenskega izseljenstva (Čebulj Sajko 1990). Leta 1993 je – v času samostojne Slovenije – med raziskovalci izseljenstva prišlo do prvih konkretnih pobud za nujno strokovno pomoč izseljenskim društvom pri njihovih naporih za ohranjanje arhivskega gradiva. Te pobude so prihajale iz vrst tistih raziskovalcev, ki so se o stanju izseljenskih arhivov prepričali na terenu samem. Pobude so temeljile na opozarjanju države za čim hitrejšo ukrepanje proti

zginenju in uničenju izseljenskih arhivov⁷ ter na idejah o zaposlitvi arhivarja v večjih centrih slovenstva po svetu, ki bi v določenem času lahko strokovno uredil arhive in svoje znanje prenesel na izseljence.⁸ Do pomembnejšega srečanja raziskovalcev slovenskega izseljenstva, namenjenega zgolj problematiki slovenskega izseljenskega gradiva, je prišlo v letu 2000. Sodelujoči so razpravljali o gradivu izseljencev, ki je na različne načine prihajalo v domovino in se tu shranjevalo v različnih ustanovah. Šlo je za izseljensko časopisno, knjižnično, muzejsko, filmsko, umetniško in zasebno gradivo.⁹ V diskusiji se je pojavilo tudi zanimivo vprašanje: nanašalo se je na vrnitev izvirnega gradiva, ki je na različne načine prišlo v Slovenijo, po svojem izvoru ter načelu ohranjanja gradiva na kraju njegovega nastanka pa bi moralo biti vrnjeno med izseljence (Velikonja 2000: 121); prikazani so bili tudi delni rezultati prvega seminarja za izseljenske arhivarje, organiziranega v Ljubljani leta 1999 (Čebulj Sajko 2000b: 123). Omeniti je treba še vprašanje arhiviranja ustnih pričevanj, življenjskih zgodb izseljencev, ki se je pojavilo sicer na drugem posvetovanju, a med bolj ali manj istimi udeleženci (Kalc 2002: 202).

Koristnost organizacije omenjenega strokovnega seminarja za izseljenske arhivarje je vsekakor imela za posledico svoje nadaljevanje v letih 2004 in 2008, ko sta v organizaciji Arhiva RS, Urada Vlade RS za zamejce in Slovence po svetu ter Inštituta za slovensko izseljenstvo potekali še dve tovrstni izobraževanji.¹⁰ V večjem številu so se ga udeležili izseljenci iz Kanade, Argentine, Avstralije ter Zahodne Evrope. Prišli pa so tudi iz Združenih držav Amerike, Bosne in Hercegovine, Makedonije, Srbije, Urugvaja. Izbrana je bila torej ena med možnostmi, kako lahko matična država pomaga izseljencem pri urejanju njihovih arhivov: z izobraževanjem bodočih izseljenskih arhivarjev. Pozitivne posledice pridobljenega znanja med celotedenskim strokovnim druženjem vseh za arhivsko delo zainteresiranih izseljencev so še danes razpoznavne v urejenosti in delovanju nekaterih društvenih arhivov Slovencev po vsem svetu. O nekaterih so že nastali sodobni kronološki in vsebinski pregledi ter razprave s sugestijami za delovanje izseljenskih arhivov v prihodnosti.¹¹

7 ISI ZRC SAZU je leta 1993 v četrti številki svoje znanstvene revije *Dve domovini / Two Homelands* (izhaja od leta 1990) objavil razpravo z mednarodnega simpozija na temo Dosežki in načrti v raziskovanju slovenskega izseljenstva po znanstvenih disciplinah (Ljubljana, 26. maj 1992). V njej je Milica Trebše Štolfa (1993: 173) opozorila na neurejene arhive med Slovenci v Kanadi. Med njimi je bila večkrat ravno z namenom, da jim strokovno pomaga pri tem delu. Trebše Štolfa je nekatere dokumente tudi preslikala in preslikave prinesla v arhiv Slovenske izseljenske matice ter Arhiv RS.

8 Pobuda je razložena v: Čebulj Sajko (1993: 176).

9 Celoten zapis okrogle mize je objavljen v: Drnovšek (2000: 92–144). V njem je tudi pregled izseljenskega gradiva, ki sta ga tedaj hranila Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo FF v Ljubljani in Slovenski etnografski muzej (o tem: Hribar 2000: 101–103; Čebulj Sajko (2000a: 124–126).

10 O prvem seminarju nisem našla natančnega poročila; o drugem glej: Maksimovič (2004: 6–9); o tretjem pa v: Gornik (2008: 399–401).

11 Navajam le nekaj primerov: (Gelt in Ferfolja 2001; Lah 2004; Hatežič 2008; Trebše Štolfa 2003: 95–110; ista 1998, 2000a, 2000b); Šmid je pisal o arhivskem gradivu Slovencev v Tuzli (2006: 159–166); Drnovšek (2008), Toplak (2008) in Hribar (2008: 301–306) so pisali o arhivih Slovencev v Nemčiji; Drnovšek (2004: 205–208) tudi o delu v arhivih društev v Franciji in Luksemburgu; o svojih izkušnjah v arhivih avstral-

3 O njem se lahko z vidika arhivistike poučimo v: Šmid (2009: 89).

4 V svojih prispevkih ga omenjata tudi Drnovšek (2008: 258) in Toplak (2008: 264).

5 Marjan Drnovšek, zgodovinar, arhivist in raziskovalec slovenskega izseljenstva, skoraj v vseh svojih razpravah in monografijah razpravlja o interesu matične države do izseljenskega arhivskega gradiva ter ponekod tudi o vsebini izseljenskih arhivov. Ena izmed njegovih objav na to temo v: Šmid (2009: 89); druge citiram v nadaljevanju pričujočega besedila. Na tem mestu in v tej vsebinski povezavi pa naj omenim še njegovo zadnjo monografijo *Izseljevanje, »rakrana« slovenskega naroda* (Drnovšek 2010).

6 Center je deloval od leta 1963 do 1982, ko ga je nasledil Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU (ISI ZRC SAZU), danes Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU (ISIM ZRC SAZU).

Druga možnost pomoči pri opravljanju strokovnega arhivskega dela med izseljenci pa se je ponudila z, lahko bi rekli, za razvoj izseljenskih arhivov dokaj prelomnimi ciljnoraziskovalnimi projekti, katerih nosilec je bil – v vseh treh primerih – tedanji Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, še danes edina raziskovalna ustanova v Sloveniji, ki se z vsem svojim kadrom raziskovalno ukvarja s problematiko slovenskega izseljenstva.¹² Inštitut je namreč med vsemi slovenskimi ustanovami, ki so kakorkoli povezane s slovenskimi izseljenci, od tedaj na strokoven način največ doprinesel k spodbujanju izseljencev za zbiranje arhivskega gradiva, njegovo pravilno evidentiranje in shranjevanje tam, kjer je to gradivo nastalo – med izseljenci samimi. Raziskovalni projekti, o katerih govorim, so med letoma 2001 in 2008 vsebinsko zaobjeli stanje arhivskega, knjižničnega in muzejskega gradiva med Slovenci v Zahodni Evropi, na Švedskem, v ZDA, Avstraliji in med povratniki v Sloveniji. Med njihovim izvajanjem so raziskovalci opravili terensko delo med izseljenci in njihovimi organizacijami, analizirali stanje arhivskega gradiva *in situ* ter objavili znanstvene in strokovne razprave.¹³ Slednje so odprle vrsto vsebinskih (kaj zbirati), metodoloških (kako zbirati) in generacijskih (kdo zbira) vprašanj, ki še danes ostajajo odprta. Ob ugotovitvah, da gre za izredno dragoceno gradivo, ki pa je v veliki večini strokovno popolnoma neurejeno, razpršeno med različne lastnike, podvrženo zobu časa, ipd., se je pri reševanju omenjenega gradiva postavilo tudi vprašanje razmejevanja raziskovalnega od strokovnega pristopa. V praksi je prevladalo prepričanje, da je država tista, ki mora skupaj z izseljenci poskrbeti za ureditev in ohranitev tega gradiva ter pri tem upoštevati rezultate raziskovalnih projektov. Prav tako je ostalo odprto vprašanje razmejevanja interesa in dolžnosti med matično in vselitveno državo do izseljencev in njihovih arhivov, kakor tudi vprašanje, čigava dediščina so izseljenski arhivi.¹⁴

In kaj se je dogajalo v vsakdanji praksi? Izkazalo se je, da raziskovalec slovenskega izseljenstva pri iskanju odgovorov na

zgornja vprašanja poleg svojega dragocenega teoretičnega znanja iz lastnih izkušenj pozna delovanje izseljenske skupnosti. A ne glede na obe dejstvi ostajajo raziskovalni rezultati na tem (in še kakšnem) področju družbene realnosti pri iskanju ustreznih odgovorov na zastavljena vprašanja kljub svoji uporabni naravnosti še vedno premalo upoštevani: še zlasti te rezultate premalo uporablja vsakokratna nova in trenutna politična »elita«, ki je izvajalec aktualne državne strategije urejanja odnosov z izseljenci;¹⁵ po drugi strani pa je v dokaj maloštevilni raziskovalni sferi, ki se ukvarja z izseljenci, vse preveč analiz nekdanjega in trenutnega stanja njihovih arhivov in vse premalo strokovnih in znanstvenih rešitev z dolgoročnimi pozitivnimi vplivi na praktično reševanje pričujoče problematike. Res pa je, da so lahko prav te, zaradi občutljivosti in čustvene navezanosti lastnikov na svoje arhivsko gradivo, tudi predmet manipulacije z dediščino izseljencev. Kakorkoli že, resnica je, da znanstveno preučevanje izseljenstva brez ohranjene različne arhivske dokumentacije med samimi izseljenci ni mogoče.

Nakazana vprašanja in probleme ter predloge za njihove dolgoročne rešitve v delovanju izseljenskih arhivov in nenazadnje odmeve na predloge bom prikazala na primeru Historičnega arhiva Slovencev v Avstraliji – v državi Novi Južni Wales (Historical Archives for Slovenian Australians – HASA NSW). K temu me je napeljalo tudi dejstvo, da je bil arhiv že nekajkrat omenjen kot primer dobre prakse.¹⁶ Glede na to, da sem bila med pobudniki ustanovitve arhiva, ki smo ga skupaj z avstralskimi Slovenci neformalno ustanovili 3. decembra 2002 v Sydneyju, se mi je zdelo potrebno objaviti izkušnje »s prve roke«, z njimi pa dopolnujem in nadaljujem pred tremi desetletji začeto etnološko raziskovanje slovenskega izseljenstva v Avstraliji.¹⁷

Avstralski Slovenci – zelo kratek historiat¹⁸

Slovenska emigracija je, z domovinske perspektive, v Avstraliji zavzela vidnejše mesto šele po drugi svetovni vojni, medtem ko je z vidika priselitvene države ostala vedno med številčno najmanjšimi etničnimi skupinami na petem kontinentu. Večje prihajanje slovenskih izseljencev v ta konec sveta lahko zasledimo sredi pidesetih let prejšnjega stoletja, vrhunec pa se je odvijal

skih Slovencev sta spregovorila Breda Čebulj Sajko (2004a: 193–198) in Aleksej Kalc (2004: 199–203), itd.

12 O delu njegovih sodelavcev lahko vsako leto beremo v *Poročilu o delu* (izdaja ga ZRC SAZU) ter na spletni strani ISIM. Poleg raziskovalcev, zaposlenih na Inštitutu, se z raziskovanjem izseljenstva sicer ukvarjajo tudi posamezniki v drugih raziskovalnih in pedagoških ustanovah (npr. na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani, v Slovenskem etnografskem muzeju, v Znanstvenoraziskovalnem središču Koper Univerze na Primorskem, na Pedagoški fakulteti v Mariboru, itn.), Inštitut pa kljub temu ostaja edina profesionalna ustanova, namenjena raziskovanju zgolj te tematike.

13 V času prvega Ciljnoraziskovalnega projekta (CRP 2001–2003) *Stanje arhivskega, muzejskega in knjižničnega gradiva pri slovenskih izseljencih* (nacionalni koordinator: Breda Čebulj Sajko; nosilca: ISI ZRC SAZU, Znanstvenoraziskovalno središče Koper) so izšle naslednje (nekatero že citirane) objave: Čebulj Sajko (2004b: 189–191); ista (2004a); Drnovšek (2004); Kalc (2004). V času drugega projekta (CRP 2003–2005) *Stanje arhivskega, muzejskega in knjižničnega gradiva pri slovenskih izseljencih na Švedskem, v ZDA in pri nekaterih povratnikih* (vodja: Breda Čebulj Sajko, nosilec: ISI ZRC SAZU) sta izšli razpravi Brede Čebulj Sajko (2004c: 197–210; 2005). V času tretjega projekta (CRP 2006–2008) *Stanje arhivskega in muzejskega gradiva pri slovenskih izseljencih v Nemčiji in državah Beneluxa* (vodja: Marjan Drnovšek, nosilec: ISI ZRC SAZU) so rezultati objavljeni v: Drnovšek idr. (2008), Drnovšek (2008), Toplak (2008) in Hribar (2008).

14 To vprašanje sem izpostavila tudi v: Čebulj Sajko (2009b).

15 Tu imam v mislih predvsem Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu ter Komisijo za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu pri Državnem zboru RS.

16 Prvič so ga arhivarke HASA NSW predstavile na drugem Seminarju za izseljenske arhivarje (Ljubljana, maj 2004; glej še Maksimovič 2004), sicer pa ga omenjata tudi Drnovšek (2008: 259) in Toplak (2008: 270).

17 Prvič sem med avstralske Slovence prišla novembra 1981, zadnjič pa oktobra 2009. Med njimi sem bila devetkrat, najkrajši obisk je trajal štirinajst dni, najdaljši eno leto. Obiskala sem vsa slovenska društva in verska središča v Viktoriji, Novem Južnem Walesu in Avstralskem Zveznem Teritoriju. Živela sem z rojaki v Darwinu, srečala sem jih v Adelaidi, Cooper Pedyju, Alice Springsu, Mt. Isi, Cairnsu, Rockhamptonu, Hobartu ... Najdlje in največ sem se zadrževala med Slovenci v Sydneyju in Wollongongu. Avstralske Slovence sem kot uslužbenke različnih avstralskih podjetij srečala tudi zunaj Avstralije, npr. leta 1982 v centralni Papui Novi Gvineji.

18 V poglavju zelo zgoščeno povzemam vsebino raziskane zgodovine priseljevanja Slovencev v Avstralijo po drugi svetovni vojni predvsem iz razloga, da nam zgodovinska dejstva približajo potek razvoja te skupnosti, kar je neposredno povezano z vsebino njihovega arhivskega gradiva. Pregled povzemam po: Čebulj Sajko (1992: 15–79); vsebino avstralske imigracijske politike po letu 1945 pa iz: ista (2000b: 17–68).

med letoma 1960 in 1970. V osemdesetih letih 20. stoletja že beležimo zaustavitev priseljevanja in počasno umirjanje novega priliva izseljencev iz Slovenije. Enako velja za obdobje rojstva samostojne slovenske države, medtem ko v novem tisočletju, in še zlasti v obdobju zadnje gospodarske krize, trend izseljevanja mladih v Avstralijo ponovno narašča.

Demografska dejstva, pogojena z družbenoekonomskim položajem povojne Jugoslavije in Slovenije ter s tedanjo imigracijsko politiko Avstralije, osnovano na maloštevilni delovni sili in ambicioznem gospodarskem programu vesplošne obnove in razvoja države, je treba oplemenititi še z zgovornimi podatki o samem razvoju slovenske skupnosti v Avstraliji, predvsem o postopnem materialnem in socialnem osamosvajanju prve generacije avstralskih Slovencev ter njihovem vključevanju v avstralsko družbo. Med obema sočasnim procesoma – osamosvajanjem in vključevanjem – so nastale, se razvijale, doživljale svoj vrhunec in zaton organizirane oblike delovanja slovenske skupnosti v Avstraliji, v okviru katerih so nastajali in se bolj ali manj ohranili do današnjih dni tudi društveni/klubski, cerkveni arhivi.

Primarno vlogo v začetkih organiziranega delovanja avstralskih Slovencev so imeli od leta 1951 slovenski frančiškani (Gelt in Ferfolja 2001).¹⁹ Glede na to, da so pred drugo svetovno vojno živeli v Avstraliji zelo maloštevilni Primorci in da so po vojni prvi slovenski begunci prišli v Avstralijo leta 1947, se je organizirano zbiranje tedaj po vsej celini razseljenih Slovencev začelo dokaj zgodaj. Januarja leta 1952 je izšel že prvi slovenski verski časopis *Misli*, ki je imel odločilno vlogo pri medsebojnem povezovanju rojakov.²⁰ Ker izhaja še danes, pomeni njegov izid začetek kontinuiranega dokumentiranja obstoja slovenske skupnosti v Avstraliji. Kljub državni avstralski politiki takojšnje asimilacije novih priseljencev v večinsko anglosaksonsko avstralsko družbo je v petdesetih letih prejšnjega stoletja prišlo do prvih uspešnih poskusov organiziranega združevanja tako slovenskih kot tudi drugih etničnih skupnosti, kar lahko štejemo za zametke nastajanja prvih etničnih organizacij, društev, klubov, verskih središč, med katerimi nekateri delujejo še danes. Na tej podlagi je bil storjen viden korak naprej v naslednjem, šestem desetletju: zahteve povojnih priseljencev iz več kot sto različnih etnij po njihovem enakopravnem vključevanju v anglosaksonsko Avstralijo je pripeljalo do uzakonitve multikulturalizma v začetku sedemdesetih let. Od tedaj se je organizirano delovanje priseljencev izredno povečalo, razvejalno in obogatilo, saj država finančno podpira manifestacije etnične in kulturne pisanosti svojih priseljenih prebivalcev. Vse, kar se je na področju organiziranega delovanja priseljencev dogajalo v poznejših desetletjih, je le še posledica omenjenega razcveta etničnih skupnosti in hkrati tudi postopnega usihanja delovanja prvih generacij povojnih priseljencev.

Nekaterim, po etničnem poreklu najštevilnejšim priseljenecem, npr. Kitajcem, Italijanom, Grkom, Hrvatom ... je multikulturalizem omogočil getoizacijo, kar pa za slovensko skupnost ne velja (Čebulj Sajko 2000: 57–68). Naseljevanje Slovencev v Avstraliji

je ves čas potekalo razpršeno: sprva so temu botrovale prve zaposlitve v različnih delih kontinenta,²¹ od koder pa se jih je večina – zaradi iskanja primernejših služb v normalnih življenjskih in delovnih razmerah – preselila in ostala v večjih avstralskih obalnih mestih. Slovenci so se tudi po tem procesu v Melbourne, Sydneyju, Brisbanu, Adelaidi, Perthu, Canberri, Mt. Isi ... ter v okolici teh mest (Wollongong, Albourey, Geelong ...) naseljevali razpršeno. Največ, a ne strnjeno, se jih je naselilo v Melbourne in Sydneyju, ki sta postala najmočnejši središči društvenega in verskega delovanja avstralskih Slovencev. Po različnih ocenah naj bi jih v Avstraliji živelo med 25 in 30.000 (Prešeren 1990: 221).

Razpršenost je torej ena med temeljnimi značilnostmi slovenske skupnosti v Avstraliji, in sicer ne le z vidika poselitve, temveč tudi z vidika njenih številnih različnih oblik delovanja, do katerih je prišlo zaradi lokalnega izvora priseljencev (npr. Primorci so v Melbourne združeni v Primorskem socialnem klubu Jadran), njihovega političnega prepričanja (npr. odcepitev skupine izseljencev od enotnega Slovenskega društva Sydney – SDS in ustanovitev novega kluba Triglav v Sydneyju), različnih interesnih dejavnosti (razne folklorne, pevske, dramske skupine, lovske, balinarske sekcije), ipd.²² Razpršenost in heterogenost nista nepomembna dejavnika pri uspešnosti zbiranja in ohranjanja arhivskega gradiva, kakor tudi ni nepomembno dejstvo, da so verska središča ostala ves čas transformacij različnih oblik delovanja avstralskih Slovencev srečevališča razseljenih in različno mislečih pripadnikov slovenskoavstralske skupnosti – vse do današnjih dni. Dober dokaz tega je slovenska skupnost v državi Novi Južni Wales, kjer deluje HASA NSW.

Slovenci v Novem Južnem Walesu (NSW)²³ – kronologija mejnikov v njihovem delovanju²⁴

Prvi začetki zbiranja Slovencev v NSW po pripovedovanju²⁵ segajo v leto 1949, ko se je v zbirnem taborišču Sant Marys v Sydneyju začela med seboj naključno družiti peščica tistih, ki so prišli v Avstralijo med letoma 1947 in 1949. Iz njihovih vrst je prišla pobuda za slovenskega duhovnika, na katero so se odzvali na komisariatu slovenske frančiškanske province v ameriškem Lemontu. Leta 1951 sta v Sydney prišla dva slovenska duhovni-

21 Prvih zaposlitev si priseljenci niso mogli sami izbirati: kot 'razseljene osebe' (*displaced persons*) ali 'begunci' (*refugees*) so v petdesetih in šestdesetih letih bodoči »novi Avstralcji«²¹ v evropskih begunskih taboriščih podpisali posebne pogodbe z begunskimi organizacijami (zelo znana je bila IRO – International Refugee Organization), ki so jih organizirano transportirale v Avstralijo. Tam so prvi dve leti opravljali delo, ki jim je bilo dodeljeno ob prihodu v tujo deželo. Po tem obdobju so si lahko svobodno poiskali novo delo, prebivališče ...

22 Med avstralskimi Slovenci so ves čas obstajale težnje po pisanju zgodovinskih pregledov delovanja skupnosti. Na tem mestu navajam samo nekaj primerov takšnih publikacij, ki so jih napisali sami izseljenci: *Zbornik avstralskih Slovencev* 1985; *Zbornik avstralskih Slovencev* 1988; (Brgoč 1996; Gelt in Ferfolja 2001; Lah 2004; Hatežič 2008) itd.

23 V pričujočem besedilu za državo Novi Južni Wales uporabljam splošno uveljavljeno angleško kratico NSW (New South Wales).

24 Večina podatkov izhaja iz: Lah (2004) in Čebulj Sajko (2000b). V obeh delih so natančno navedeni tudi viri informacij (izseljenjski časopisi, zapiski društvenih delovanj, ipd.), ki so danes sestavni del arhivskega gradiva HASA NSW.

25 Glej pripoved pokojnega J. Čuješa v: Čebulj Sajko (1992: 124).

19 Veronika Ferfolja, Slovenka druge generacije, rojena v Avstraliji, je med prvimi, ki so začeli urejati arhive avstralskih Slovencev. Uredila je izredno bogat arhiv slovenskega verskega in kulturnega središča sv. Cirila in Metoda v mestu Kew, Melbourne.

20 O tem, kako in komu so ga razpošiljali Slovenci, tedaj zbrani v taborišču Sant Marys v Sydneyju, govori pokojni Jože Čuješ v svoji življenjski zgodbi (glej Čebulj Sajko 1992: 122–128).

ka, kar je bil začetek organiziranega verskega življenja ne le med Slovenci v NSW, temveč po vsej celini.²⁶ Sprva so maše v slovenskem jeziku potekale po »hostlih«, kjer so po prihodu v Avstralijo začasno prebivali Slovenci (npr. Villawood, Bathurst, Sant Marys – blizu Sydneyja, Greta blizu Newcastla itd.),²⁷ pozneje so maševali v različnih cerkvah po sydneyjskih predmestjih (v Paddingtonu, Leichhardt) in v rudarskih, železarskih središčih blizu Sydneyja (Wollongong, Newcastle). Leta 1969 so kupili staro prezbiterijansko cerkev v zahodnem delu Sydneyja – v Merrylandsu; namesto nje so postavili novo cerkev, postopoma dogradili dvorano in dokupili dve starejši hiši tako, da od leta 1973 lahko govorimo o novem *verskem središču Slovencev v Sydneyju*, ki svoje poslanstvo še vedno redno opravlja ob koncu tedna, prireja kulturne prireditve in dva prostora oddaja Historičnemu arhivu. Kot je bilo že omenjeno, je bila korenita sprememba v medsebojnem povezovanju avstralskih Slovencev izid slovenskega verskega časopisa *Misli* v začetku leta 1952 v Sydneyju. Lokacija uredništva mesečnika, ki še vedno redno izhaja, se stalno menja med Sydneyjem in Melbournom.

Konec petdesetih let 20. stoletja je bila pod okriljem slovenskih frančiškanov ustanovljena Slomškova šola slovenskega jezika. Svoje razrede je imela v učilnicah lokalnih cerkva (Woollahra, Leichhardt, Paddington, itd.), kjer je prebivalo večje število Slovencev, ali pa kar na njihovih domovih. Učitelji so bili duhovniki, starši, prostovoljci ... Z ustanovitvijo društva SDS (1958), kluba Triglav Sydney (1971) in kluba Planica Wollongong so začele delovati sobotne dopolnilne šole slovenskega jezika, poleg njih pa so slovenščino poučevali še v Jugoslovanski etnični šoli. Uspešnost šol je bila odvisna predvsem od števila otrok in učiteljev, nedvomno pa je slovensko šolstvo doseglo svoj vrhunec z ustanovitvijo *Slovenskega šolskega odbora za NSW* (1977), ki je združeval predstavnike vseh tedaj delujočih slovenskih organizacij v državi. Največji uspeh omenjenega odbora je bila uvrstitev slovenščine med izbirne maturitetne predmete na dveh sydneyjskih gimnazijah (Bankstown in Ashfield), ki so ga potrdile vse sydneyjske univerze. Od leta 1979 do 2000 je maturiralo 159 dijakov slovenskega porekla. Leta 1989 je Slovenski šolski odbor organiziral zbiranje denarja v »Slovenski sklad«, s katerim so finančno podprli začetek lektorata slovenskega jezika na Oddelku za slovenske študije na Macquarie University v Sydneyju (1989). Večina aktivnosti na področju slovenskega šolstva je zamrla po letu 2000.²⁸ Danes v Sydneyju in verjetno tudi v NSW deluje le še Slomškova šola v verskem središču.

Slovenske posvetne organizacije v NSW so po dosedaj znanih podatkih nastajale v naslednjem kronološkem vrstnem redu:

Leta 1953 je bila v Sydneyju ustanovljena prva slovenska organizacija v Avstraliji, tj. *Slovenska zveza*; delovala je le kratek čas. Izdajala je časopis *Slovenska kronika*.

Isto leto je bilo v Wollongongu ustanovljeno društvo *Danica*, ki je prenehalo delovati leta 1969. Društvo je združevalo približno

dvesto Slovencev, zaposlenih v tem železarskem mestu blizu Sydneyja. Zelo znan je bil njihov pevski zbor *Danica*. Leta 1971 ga je nasledil klub *Planica Wollongong*, ki je v letih 1975 in 1977 organiziral najodmevnejša dogodka v vsej zgodovini naselitve Slovencev v Avstraliji, kmečki ohceti – Slovenian Style Country Weddings. Klub ima od leta 1983 manjšo dvorano, hišo s pisarno ter majhno cerkev.

Leta 1957 je bilo ustanovljeno *Slovensko društvo Sydney* (SDS), najstarejše društvo Slovencev v NSW, ki obstaja še danes. Do največjega razcveta društvenega delovanja je prišlo v sedemdesetih in osemdesetih letih (dramska in folklorne skupine, pevski zbor, dopolnilne šole slovenskega jezika, itd.). V različnih obdobjih svojega delovanja je izdajalo društvene časopise *Akcija za dom*, *Društvene novice*, *Australian Slovenian Review* (glasilo druge generacije), *Avstralski Slovenec*. Že konec osemdesetih let je prenehala izhajati društvena periodika, v devetdesetih letih prejšnjega stoletja pa so usahnile tudi druge društvene organizirane dejavnosti. Danes je SDS z veliko dvorano in zemljiščem bolj ali manj prostor družabnosti ob koncu tedna ne le za slovenske, temveč tudi druge občasne obiskovalce. Organizirane prireditve so ponavadi le še ob slovenskih in avstralskih državnih in verskih praznikih, obiskih iz domovine, ipd.

Leta 1958 je bilo v Newcastlu ustanovljeno *Avstralskoslovensko društvo Tivoli*, njegovi člani so bili večinoma Slovenci, ki so tedaj prebivali v »hostlu« Greta. Društvo nikoli ni imelo svoje dvorane. Njegovo delovanje je že od vsega začetka družabnega značaja: v prvih letih po nastanku so občasno prirejali plese, maškarade, piknike, ipd., ter se pri organizaciji kulturnih dogodkov povezovali s Slovenci v Sydneyju. Danes je temeljna naloga vodstva društva skrb za ostarele Slovence.

Tudi *Slovensko društvo Snežnik v Albouryju-Wodongi* je predvidoma nastalo v petdesetih letih. Še danes združuje Slovence, ki so se v obeh obmejnih krajih med NSW in Viktorijo naselili še v času enega najbolj znanih avstralskih »hostlov« ali »lagerjev« Bonegilla.

Leta 1971, ko se je zaradi političnih nesoglasij iz SDS odcepila skupina Slovencev, je v Sydneyju nastal *Slovenski klub Triglav*. Z denarno pomočjo Slovenije je klub v začetku osemdesetih let na svojem zemljišču zgradil novo dvorano. Močno razvejana dejavnost (folklorne skupine, pevski zbor, ansambel, dramska skupina, dopolnilna šola slovenščine, balinarska sekcija, lovska družina, itd.) se je odvijala vse do začetka devetdesetih let prejšnjega stoletja. Zaradi finančnih težav je klub leta 2002 prodal svoje premoženje in ohranil v okviru dejavnosti novega lastnika (Penrith Panthers Club)²⁹ pravico do vsakomesečnih srečevanj in organizacij maloštevilnih kulturnih prireditev v svoji nekdanji dvorani. Danes deluje pod imenom *St. Johns Park Panthers (Triglav) Club*. Od leta 1971 do 1982 je občasno izdajal klubski časopis *Triglav*.

V letu 1977 je skupina Slovencev v Sydneyju ustanovila *Narodno društvo Sydney*. Njegov tedanji namen je bil promovira-

26 Slovenski duhovniki ves čas svojega delovanja v Avstraliji obiskujejo rojake po vsej celini, tudi tiste, ki živijo zunaj večjih mest. Tako se je npr. duhovnika dr. Mikule prijel vzdevek »potujoči pater«. Med avstralskimi Slovenci je deloval od leta 1952 vse do svoje smrti v Sydneyju leta 1988 (Gelt in Ferfolja 2001: 29–42).

27 Več o tem glej: Gelt in Ferfolja (2001: 11–28).

28 O razvoju slovenskega šolstva v Avstraliji glej še: Čebulj Sajko (1996: 76–81).

29 To je ena izmed največjih avstralskih zasebnih družb, ki ima v lasti številne igralnice, zabavišne parke, ipd. Klub Triglav je med slovenskimi organizacijami v Avstraliji prvi, ki je moral zaradi upadanja članstva in finančnih težav prodati svoje zemljišče in veliko dvorano ter se, v upanju, da ohrani prostor za srečevanje, podrediti zahtevam novega lastnika. Ta je članom kluba odstopil podstrešni prostor ter dal v mesečno uporabo dvorano. Klub prejema od novega lastnika za svoje delovanje letno rento.

ti svobodno človekovo voljo in pravice, kar je bilo, po mnenju članov, v nasprotju s tedanjim političnim režimom v Jugoslaviji. Zbirali so se vsako leto 29. oktobra, na dan, ko naj bi bila Slovenija v letu 1918 tik pred svojo priključitvijo h Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev, samostojna. O tem, kdaj je društvo razpadlo, ni podatkov, zagotovo pa ni več delovalo v drugi polovici devetdesetih let.

V sedemdesetih in osemdesetih letih je obstajalo tudi *Slovensko akademsko društvo*, ki je združevalo slovenske intelektualce vseh generacij. O tem, kdaj je nastalo in kdaj je prenehalo delovati, še ni zbranih podatkov. Res pa je, da je leta 2001 nastal v Sydneyju *Slovenskoavstralski inštitut*, ki ga, glede namena delovanja, lahko imamo za njegovega naslednika. Združuje predvsem intelektualce druge in mlajših generacij avstralskih Slovencev.

V letu 1982 je bil v Sydneyju ustanovljen *Slovensko-avstralski literarno umetniški krožek*, bolj znan pod kratico *SALUK*, ki je skoraj dve desetletji združeval literarne ustvarjalce slovenskega porekla po vsej Avstraliji. Izdajali so publikacijo *Svobodni razgovori* (1982–2000).

Med mlajše slovenske organizacije v NSW, nastale v osemdesetih letih prejšnjega stoletja, ki so imele bolj ali manj reprezentativen pomen pri vzpostavljanju odnosov z matično državo, sodita še *Zveza slovenskih organizacij v NSW* (1984–89) in *Zveza slovenske akcije* (1984 – čas prenehanja ni znan).

Poleg društev in klubov je treba naštetih vsaj še tri zelo razvejane dejavnosti avstralskih Slovencev v NSW:

- dramska (v letu 2009 je petdeseto obletnico delovanja praznovala najstarejša *dramska skupina Merrylands* v NSW),
- medijska: Slovenci od leta 1975 s svojimi radijskimi oddajami neprekinjeno sodelujejo na *Radiu 2EA*, tj. etničnem radiu v Sydneyju (današnji SBS Radio). Od leta 1995 poteka tudi enourna oddaja v slovenskem jeziku na *Radiu Wollongong VOX FM-106.9*,
- internetna: od leta 1998 v okviru zasebne ustanove *Slovenska medijska hiša* deluje spletna stran <http://www.glasslovenije.com.au>, kjer so na strani *Stičišče avstralskih Slovencev* poleg zbranih nekaterih aktualnih informacij o delovanju avstralskih Slovencev objavljeni tudi spletni časopis *Glas Slovenije* ter podatki o delovanju *HASA NSW*.

Iz prikazane kronologije lahko sklepamo, da so bila sedemdeseta leta preteklega stoletja zlata doba nastajanja etničnih organizacij, osemdeseta in devetdeseta leta pa leta najintenzivnejšega društvenega, klubskega, verskega organiziranega delovanja tako med avstralskimi Slovenci kot tudi drugimi etnijami, konec preteklega in začetek novega tisočletja pa sprva pomenita postopno umirjanje, v zadnjem desetletju pa izumiranje etničnih dejavnosti v skupnostih, kakršna je slovenska. V vsakdanji praksi avstralskih Slovencev in v jeziku etnologije to pomeni naslednje:

Po razcvetu otroških in odraslih folklornih skupin, pevskih zborov, ansamblov slovenske narodno-zabavne glasbe, dramskih krožkov, javnih predstavitev etnične identitete (na razstavah domače obrti, slovenske kulinarike, tipičnih elementov predvsem gorenjske arhitekture, udeležb na festivalih etničnih skupin, ipd.), objavljanja literarnih pesniških in proznih del, učenja slovenskega jezika na različnih ravneh, praznovanja slovenskih nacionalnih, kulturnih, državnih, verskih praznikov, povezanih s šegami, kakršne so predstavniki prvih generacij poznali še iz časa svojega življenja v rojstnem kraju, se je v naštetih pojavih vsakdanjega življenja spontano začelo postopno sprejemanje

najbolj tipičnih in splošno uveljavljenih elementov imigracijske družbe tako v društvenem/klubskem delovanju skupnosti kakor tudi v pastoralni praksi v slovenskem verskem središču.³⁰

Približno dobri dve desetletji so bili Slovenci v NSW kot tudi drugod po celini aktivni udeleženci v številnih manifestacijah prikazovanja etničnih identitet, ki so bile sestavni del procesa medsebojnega prepoznavanja različnih v Avstraliji živečih etnij.³¹ Lahko bi rekli, da je na avstralskih tleh v tem obdobju potekala nekakšna javna legalizacija prisotnosti različnih kultur, jezikov, religij, uzakonjena z multikulturno avstralsko politiko. O vsem opisanem nam govorijo ohranjeni različni arhivski dokumenti društvenega, klubskega in verskega življenja avstralskih Slovencev.

Sprejemanje sestavin večinske družbe v vsakdanje življenje povojnih slovenskih priseljencev v Avstralijo pa ni potekalo le na ravni skupnosti, temveč predvsem in tudi na ravni posameznika, njegove družine, sorodstva, soseske. Odločilno vlogo pri tovrstnem soočanju različnih kultur v najširšem pomenu te besede so imeli otroci, ki so se v novo okolje priselili skupaj s starši še med svojim zgodnjim otroštvom ali pa so se v Avstraliji rodili. Tovrstni odnos med prvo in vsemi nadaljnjimi generacijami je v družinskem krogu izredno heterogen, od tolerantnega do izrazito negativnega do vsega, kar ni ali je slovensko. Z etnološkega zornega kota je zaenkrat še slabo raziskan.³² Nekaj koristnih in novih spoznanj zagotovo ponuja terensko delo.³³ Kot splošna resnica pa velja, da so otroci prinesli v družinsko življenje avstralskega duha in da so bili v okolju svojih sovrstnikov zaradi neanglosaksonskega porekla v skrajnih situacijah tudi izločeni. Vsaj druga generacija, v nekaterih primerih pa tudi tretja, ima nesrečno usodo »razcepljene« generacije med svojim (za veliko večino) izvornim rojstnim avstralskim družbenim okoljem in privzgojeno potrebo po ohranjanju »slovenstva«³⁴ svojih staršev.

30 Opisano prakso vsakdanjega življenja avstralskih Slovencev so zelo dobro v prvi osebi predstavili izseljenci sami v svojih življenjskih zgodbah (glej Čebulj Sajko 1992: 87–231), ki so bile v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja ene izmed prvih objav tovrstnega vira v raziskovanju slovenskega izseljenstva pri nas in sodijo med začetke uporabe avtobiografske metode v raziskovanju slovenskega izseljenstva. Ta metoda je danes splošno razširjena med raziskovalci izseljenstva (še zlasti na ISIM ZRC SAZU) in v zadnjem desetletju doživlja tudi svojo teoretično dopolnilo (o tem predvsem Milharčič Hladnik (2005: 169–196); ista (2009: 93–101); Milharčič-Hladnik in Mlekuž (2009), itd.; na spletni strani ISIM nastaja tudi spletni arhiv življenjskih zgodb izseljencev (glej <http://zgodbe.zrc-sazu.si/>)).

31 Ene najbolj znanih tovrstnih manifestacij, ki so zaživele v osemdesetih letih prejšnjega stoletja in ki še vedno potekajo, so vsakoletni etnični festivali po različnih (večinoma glavnih) mestih avstralskih držav.

32 Drugo generacijo avstralskih Slovencev je raziskovala Maša Mikola, etnologinja in kulturna antropologinja. Kristina Toplak (2007) je v svoji disertaciji raziskala slovenskoavstralske in slovenskoargentinske umetnike druge generacije, a se v medgeneracijski konflikt, razen v okviru umetnosti, ni poglobljala.

33 Med pripadniki druge generacije sem bila v času zadnjega terenskega dela med Slovenci v NSW, tj. oktobra 2009. Zaključki, ki jih navajam v besedilu, so plod terenskih zapiskov iz tega obdobja (glej Čebulj Sajko 2009).

34 Pojem »slovenstvo« ostaja v mojem prispevku nedefiniran, saj ga po eni strani razumem, kot ga razumejo izseljenci prvih generacij, tj. v smislu tipičnih materialnih in duhovnih prežitkov v njihovem načinu življenja, ki izvirajo še iz časa njihovega življenja v domovini in so danes pri nas del folklorne v najširšem pomenu besede ter hkrati simboli narodne identitete.

Zagotovo imajo pri tem pomembno vlogo tudi mešani zakoni, zelo pogosti v drugi in vseh naslednjih generacijah, ki močno vplivajo na spontano in nenasilno usihanje »slovenstva« v večinski družbi. Nekateri starši pa so se, zavedajoč se posledic te »razcepljenosti«, zavestno odločili svoje otroke čim bolj vključiti v avstralsko heterogeno družbo.

Vsa ta dejstva, ki izhajajo iz življenja samega, se odražajo v današnjih organiziranih oblikah delovanja skupnosti: društva in klubi postajajo srečevališča ne le Slovencev in njihovih potomcev, temveč tudi različnih drugih etnij, slovensko versko središče postaja čedalje bolj mesto krstov, poročanja in pogrebov okoliškega prebivalstva, časopisov slovenske skupnosti, ki bi izhajali izključno v slovenskem jeziku, ni več, slovenska pesem je na redkih javnih nastopih ob posebnih priložnostih ponekod že podrejena angleški glasbi, ipd. Maloštevilčnost in iztekajoča se življenjska pot prvih povojnih avstralskih Slovencev, njihovi nekdanji medsebojni spori, obujanje in gojenje folklorne tradicije iz časa njihove izselitve iz Slovenije, predvsem pa izključnost druge in vseh naslednjih generacij iz organiziranega delovanja svojih prednikov³⁵ so poglavitni vzroki za proces izumiranja podobe tradicionalnega »slovenstva« v Avstraliji, ki se trenutno dogaja, čeprav se, v skromnih, a vendar zelo pomembnih oblikah pojavljajo dogodki, ki kažejo na želje in težnje potomcev prvih generacij po oživljanju tradicije svojih staršev, a tokrat na drugačen, sodobnejši način.³⁶

Prikazano je povsem normalen proces, ki se dogaja v imigrantskem življenju pripadnikov prve generacije izseljencev po vsem svetu, in sicer tako na ravni posameznika kot njegove etnične skupine.³⁷ Oboje ima medsebojno povezavo, ki temelji na dokaj spontanem, počasnem, a vztrajnem prodiranju vplivov imigrantske večinske družbe v življenje manjših etničnih skupnosti.

tete (npr. kozolec, potica, »gorenska narodna noša«, itn.). Po drugi strani pa se porajajo nove oblike »slovenstva« mlajših generacij, ki ne temeljijo nujno na znanju slovenskega jezika, temveč predvsem na poznavanju slovenske občne kulture, pokrajine, kulinarike, petja, itn., sodobnega načina življenja v Sloveniji in Evropi. Njihova spoznanja razvijajo in predstavljajo v Avstraliji v različnih kulturno-umetniških oblikah, ki so vsekakor vredna nadaljnega etnološkega raziskovanja, saj gre za transformacijo sodobne slovenske kulture pod vplivom avstralskega načina življenja, v katerem so potomci prvih po vojni priseljenih Slovencev v Avstralijo zrasli in odrasli. Te generacije so pri izražanju tovrstnega »slovenstva« močno obremenjene z duhovno dediščino svojih prednikov.

35 Tu je treba omeniti, da obstajajo tudi za nadaljevanje zavedanja etnične-ga porekla svojih staršev zelo dragocene izjeme avstralskih Slovencev druge generacije tako v Sydneyju kot v Wollongongu in drugod po Avstraliji. Njihov zadnji zelo uspešen poskus medsebojnega povezovanja je bila organizacija in izvedba vseslovenskoavstralskega koncerta mladih pod geslom Re-Connected (Sydney, 2. oktober 2010). Koncert je bil 36. po vrsti in je povezoval med seboj predvsem Slovence druge in vseh naslednjih generacij (glej <http://www.glasslovenije.com.au/>).

36 Omenjeni proces, ki je zelo znan pod angleškim terminom *Ethnic Revival* in pomeni 'obuditev oz. ponovno oživljanje etnične tradicije svojih staršev', je med ameriški Slovenci raziskovala etnologinja Nives Sulič in o tem že leta 1983 napisala knjigo *Thank God I'm Slovenian*. Proces je dokaj simptomatičen za vse vrste trajnih migracij.

37 Sočasnost izseljevanja po drugi svetovni vojni je pet desetletij pozneje povzročila tudi sočasnost odvijanja omenjenega procesa vsaj v treh slovenskih izseljenskih sredinah; poleg avstralske še v argentinski (o tem npr.: Rot 1992; isti 1994) in kanadski (Trebše Štolfa 2003; Strle 2010: 131–146; idr.).

Asimilacija³⁸ je, v končni fazi, ki jo dokazuje praksa, kljub multikulturalizmu³⁹ vendarle še delujoč proces. S postopnim staranjem prve generacije, z mešanimi zakoni druge in tretje in vseh naslednjih generacij, kot smo prebrali, slovenstvo v prvotnem pomenu izginja, *ne izginja pa tudi zavedanje o njem*. Ali je to posledica asimilacije ali multikulturalizma, za vsakdanje življenje posameznika niti ni bistveno. Bistveno zanj je, da ne izginja zavedanje o pomenu lastnega delovanja, njegove družine, sorodstva, slovenske skupnosti v tujem svetu, v katerem živi. Pomembno zanj je tudi, da se to zavedanje ohranja v različnih oblikah in vsebinah, da se tako v materialnem kot duhovnem smislu prenaša iz roda v rod, in nenazadnje, da bogati in obogati narodni spomin obeh domovin: izvorne in vselitvene. Zbrati, ohraniti in dokumentirati zavedanje o obstoju svoje etnije v Avstraliji je temeljno poslanstvo slovenskega izseljenskega arhiva v Sydneyju. To je trenutno edina posvetna institucija avstralskih Slovencev v NSW, ki redno vsako leto obeleži pomembnejši zgodovinski dogodek iz nekdanjega življenja skupnosti in ob tem dogodku priredi razstavo, izda knjigo ter na prireditvi zbere številčno največ Slovencev vseh generacij.

Viri in literatura

Arhivi: *glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 21(1–2), 1998; 2(23), 2000; 25(2), 2002; 27(2), 2007.

BAJEC, Anton idr. (ur.): *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1970.

BRGOČ, Milena (ur.): *Opisna bibliografija slovenskega tiska v Avstraliji/An Annotated Bibliography of Slovenian Books and Periodicals Published in Australia*. Melbourne: [M. Brgoč], 1996.

ČEBULJ SAJKO, Breda: Preteklo in sedanje delovanje Inštituta za slovensko izseljenstvo. *Dve domovini/Two Homelands* 1, 1990: 11–20.

38 V tem kontekstu mi pomeni asimilacija dolgotrajen in zelo počasen proces, ki je v praksi preživel tako integracijsko kot multikulturalno obliko državne imigracijske politike. Nenazadnje se je skozi proces desetletja trajajočega počasnega stapljanja posameznika s prevladujočo kulturo v imigrantski državi udejanjil v na nov način življenja prilagojeni prvi generaciji priseljencev. Asimilacije torej ne pojmem v smislu cilja avstralskega povojnega ministra za imigracijo Arthurja Calwella, ki je za vsako ceno želel prebivalce Avstralije spremeniti v »Veliko Britanijo na drugi strani oceana« (Jupp 1988: 52), temveč mi njeno definiranje narekuje vsakdanje življenje izseljencev; ti so se v več desetletnem obdobju svojega življenja v tujini skoraj nezavedno in tiho »stapljali in stopili« z večinsko družbo, ki pa je v našem primeru sicer zelo etnično raznolika in ravno zaradi tega podvržena nekemu enotnemu načinu delovanja, ki pa vendarle korenini v anglosaksonski kulturi in je zato še vedno britanski. Lahko bi celo rekla, da tovrstna asimilacija povzroča tolerantnost, do katere je prišlo v mnogih desetletjih spontano in ki je najpomembnejši pogoj za dokaj mirno medsebojno sožitje etnično heterogenega avstralskega prebivalstva.

39 Multikulturalizem je zagotovo, v primerjavi s Callwellovim pojmovanjem vključevanja neangleško govorečih priseljencev v avstralsko družbo, bolj človečna oblika državne politike do novih priseljencev. Od sedemdesetih let uradno zagovarja enakopraven položaj vseh etnično različnih prebivalcev Avstralije in spodbuja njihovo rasno, kulturno, versko in še kakšno različnost (Grasby 1973: 4, Zubrzycki 1977: 130–131). Hkrati pa ravno zaradi tega na prefinjen način podpira razcepljenost, razdvojenost posameznika v pripadnosti eni in drugi družbi, enemu in drugemu narodu, enemu in drugemu jeziku, eni in drugi kulturi. Kateri, je stvar manipulacije posameznika glede na njegov (trenutni) položaj. Multikulturalizem v praksi torej povzroča sicer navidezno idealno sožitje heterogenih etnij, a hkrati njihovo getoizacijo in na ravni posameznika razdvojenost osebnost (o tem tudi psihiater Zalokar 1991).

ČEBULJ SAJKO, Breda: *Med srečo in svobodo: Avstralski Slovenci o sebi*. Ljubljana: samozaložba, 1992.

ČEBULJ SAJKO, Breda: Diskusijski prispevek. V: Znanstveni posvet: Dosežki in načrti v raziskovanju slovenskega izseljenstva po znanstvenih disciplinah, Ljubljana, 26. 5. 1992. *Dve domovini/Two Homelands* 4, 1993: 175–176.

ČEBULJ SAJKO, Breda: Koliko časa še »po slovensko« v deželi kengurjev in koal. *Didakta* 5(26–27), 1996: 76–81.

ČEBULJ SAJKO, Breda: Diskusijski prispevek (Marjan Drnovšek idr., Slovensko izseljensko gradivo: Okrogla miza, Ljubljana, 31. maj 2000: diskusijski prispevki). *Dve domovini/Two Homelands* 11–12, 2000a: 124–126.

ČEBULJ SAJKO, Breda: *Razpotja izseljencev: Razdvojena identiteta avstralskih Slovencev*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2000b.

ČEBULJ SAJKO, Breda: Arhivsko gradivo izseljencev – neprecenljiv vir za raziskovanje življenja avstralskih Slovencev. *Arhivi* 27(2), 2004a: 193–198.

ČEBULJ SAJKO, Breda: Arhivi slovenskih izseljencev – dolgoročni projekt Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU in njegovih sodelavcev. *Arhivi* 27(2), 2004b: 189–191.

ČEBULJ SAJKO, Breda: Etnologija in povratništvo. *Dve domovini/Two Homelands* 19, 2004c: 197–210.

ČEBULJ SAJKO, Breda: *Zaključno poročilo o rezultatih opravljenega raziskovalnega dela na projektu v okviru Ciljnega raziskovalnega programa (CRP) »Konkurenčnost Slovenije 2001–2006«*. Ljubljana: ZRC SAZU, 2005 (tipkopis).

ČEBULJ SAJKO, Breda: TZ (terenski zapiski), Sydney, Wollongong, Newcastle, posamezniki, november–december 2009a.

ČEBULJ SAJKO, Breda: Historični arhiv za Slovence v Avstraliji – specifični metodološki problemi ohranjanja (nesnovne) dediščine med slovenskimi izseljenci/Historical Archives for Slovenes in Australia: Specific Methodological Problems of Safeguarding (Intangible) Heritage among Slovene Immigrants. Referat na mednarodnem simpoziju *Živetj z dediščino/Living with Cultural Heritage*. Ptuj: Slovensko etnološko društvo, UNICEF, 13.–14. november 2009b.

DRNOVŠEK, Marjan idr.: Slovensko izseljensko gradivo: Okrogla miza, Ljubljana, 31. maj 2000: Diskusijski prispevki. *Dve domovini/Two Homelands* 11–12, 2000: 95–132.

DRNOVŠEK, Marjan: Kje je arhivsko gradivo izseljenskih društev v Franciji in Luksemburgu? *Arhivi* 27(2), 2004: 205–208.

DRNOVŠEK, Marjan: Društveni arhivi v Nemčiji: Med preteklostjo in sedanjostjo. *Arhivi* 31(2), 2008: 251–261.

DRNOVŠEK, Marjan: *Izseljevanje, »rakrana« slovenskega naroda: Od misijonarja Friderika Barage do migracijske politike države Slovenije*. Ljubljana: Nova revija, 2010 (Zbirka Korenine).

DRNOVŠEK, Marjan idr.: *Stanje arhivskega in muzejskega gradiva pri slovenskih izseljencih v Nemčiji in državah Beneluxa: 2006–2008: Poročilo ciljnega raziskovalnega projekta*. Ljubljana: Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, 2008 (tipkopis).

GELT, Draga in Veronika Ferfolja: *Pax et Bonum: Mir in dobro*. Melbourne: Slovenska verska in kulturna središča v Avstraliji, 2001.

GORNIK, Vesna: Seminar za izseljenske arhivarje (Ljubljana, 15.–19. 9. 2008). *Arhivi* 31(2), 2008: 399–401.

GRASBY, Al: *A Multi-Cultural Society for the Future*. Canberra: Australian Government Publishing Service, 1973, http://www.multiculturalaustralia.edu.au/doc/grasby_1.pdf

HATEŽIČ, Margaret: *Srebrni jubilej v zavetju vseh svetnikov/Silver Jubilee in the Shelter of all Saints*. Wollongong, 2008, http://www.glasslovenije.com.au/drustva_index/Slovenci_Wollongong.pdf

HRIBAR, Daša: Diskusijski prispevek (Marjan Drnovšek idr., Slovensko izseljensko gradivo: Okrogla miza, Ljubljana, 31. maj 2000: Diskusijski prispevki). *Dve domovini/Two Homelands* 11–12, 2000: 101–103.

HRIBAR, Daša: Hramba, popis in vsebinski pomen fotografskega gradiva pri slovenskih izseljenskih društvih v Nemčiji. *Arhivi* 31/2, 2008: 301–306.

JUPP, James: Waves of Migration to Australia. V: John Hardy (ur.), *Stories of Australian Migration*. Sydney: New South Wales University Press, 1988.

KALC, Aleksej: Diskusijski prispevek (Lukšič-Hacin Marina idr., Ženske v manjšinskih skupnostih: Pomen in vloga žensk za ohranjanje kulturnega izročila: Diskusijski prispevki). *Dve domovini/Two Homelands* 16, 2002: 202–203.

KALC, Aleksej: Izkušnja ZRS Koper pri izvajanju ciljno-raziskovalnega projekta Stanje arhivskega, muzejskega in knjižničnega gradiva pri slovenskih izseljencih. *Arhivi* 27(2), 2004: 199–203.

LAH, Olga (ur.): *The Fruits of Our Slovenian Heritage/Sadovi slovenske dediščine. An Overview of the History of the Slovenian Community in N.S.W. and its Contribution to the overall Australian Community*. Sydney: Historical Archives for Slovenian Australians (HASA), 2004.

MAKSIMOVIČ, Manja: Najpomembnejši je živ stik. *Slovenija.svet: Revija za Slovence po svetu* 1(2), 2004: 6–9.

MILHARČIČ-HLADNIK, Mirjam: Subjektivna realnost migracijskih procesov: Brati, poslušati, razumeti migrantske izkušnje. *Dve domovini/Two Homelands* 22, 2005: 169–196.

MILHARČIČ-HLADNIK, Mirjam: Ustna zgodovina Luise Passerini in raziskovanje migracij v kontekstu subjektivnosti. *Dve domovini/Two Homelands* 29, 2009: 93–101.

MILHARČIČ-HLADNIK, Mirjam in Jernej Mlekuž (ur.): *Krila migracij: Po meri življenjskih zgodb*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2009 (Migracije, Migrantke, 17, 1).

Ministrstvo RS za kulturo, http://www.mk.gov.si/si/delovna_podrocja/kulturna_dediscina/arhivi/, 16. 3. 2011.

ROT, Andrej: *V obljubljeni deželi: Dnevniški zapiski 1991*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1992.

ROT, Andrej: *Republika duhov: Štiridesetletnica Slovenske kulturne akcije*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1994.

STRLE, Urška: K identiteti slovenskih priseljencev in njihovih potomcev v Kanadi. *Prispevki za novejšo zgodovino* 50(3), 2010: 131–146.

ŠMID, Gašper: Zveza Slovencev v Tuzli – Udruženje Slovenaca Tuzla. *Arhivi* 29(1), 2006: 159–166.

ŠMID, Gašper: Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini. *Arhivi* 32(1), 2009: 85–93.

TOPLAK, Kristina: *Vpliv migracij na likovno ustvarjalnost – Slovenci v Argentini*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo FF Univerze v Ljubljani, 2007 (tipkopis).

TOPLAK, Kristina: Arhivirana ustna zgodovina: Pomen, zbiranje in ohranjanje ustnih pričevanj za zgodovino migracij. *Arhivi* 31/2, 2008: 263–271.

TREBŠE-ŠTOLFA, Milica: Diskusijski prispevek. V: Znanstveni posvet: Dosežki in načrti v raziskovanju slovenskega izseljenstva po znanstvenih disciplinah, Ljubljana, 26. 5. 1992. *Dve domovini/Two Homelands* 4, 1993: 171–175.

TREBŠE-ŠTOLFA, Milica: Evidentiranje arhivskega gradiva v National Archives and Records Administration (NARA) v Washingtonu, D.C., 1.–13. junij 1998. *Arhivi* 21(1–2), 1998, 118–121.

TREBŠE-ŠTOLFA, Milica: Poročilo o delovnem obisku v Kanadi 1999. *Arhivi* 23(2), 2000a: 215–216.

TREBŠE-ŠTOLFA, Milica: Poročilo o delovnem obisku v Kanadi 2000. *Arhivi* 23(2), 2000b: 216–217.

TREBŠE-ŠTOLFA, Milica: Associations of Slovenian Immigrants in Canada and Cultural Preservation. *Slovene Studies* 1–2, 2003: 95–110.

VELIKONJA, Jože: Diskusijski prispevek (Marjan Drnovšek idr., Slovensko izseljensko gradivo: Okrogla miza). *Dve domovini/Two Homelands* 11–12, 2000: 120–123.

ZALOKAR, Jurij: *Mavrična kača*. Radovljica: Didakta, 1991.

ZUBRZYCKI, Jerzy: Towards a Multicultural Society in Australia. V: Margarita Bowen (ur.), *Australia 2000: The ethnic impact: Proceedings of the First National Conference on Cultural Pluralism and Ethnic Groups in Australia, August 21–25, 1976*. Armidale: University of New England